Район сучĕн материалĕсем тăрăх

Социаллă пулăшупа усă курма тивĕç

Раççейăн халъхи законодательствипе килĕшӳллĕн çар çынни хăйĕн çар тивĕçĕсене пурнăçланă чухне вилнĕ пулсан, унăн ашшĕ-амăшне уйрăм социаллă пулăшу мелĕсемпе тивĕçтерме пăхнă. Анчах та ку тĕлĕшпе халиччен ыйтăва татса парайманни пирки Муркаш район судĕнче ĕçсем пăхса тухни питĕ сахал пулнăччĕ. Çавăнпа та асăннă тĕслĕх пирки хаçат вулакансене каласа пани питех те пĕлтерĕшлĕ тесе шутлатăп.

Акă сăмахран, РФ Пенси фончĕн районти управленийĕн 2009 çулхи майăн 8-мĕшĕнчи 15-мĕш тата 16-мĕш номерсемлĕ йышăнăвĕсемпе çар тивĕçне пурнăçласа вилнĕ çыннăн ашшĕамăшне уйăхсерен укçа тӳлесе тăрасси ыйтăвне тивĕçтермен. Сăлтавĕ – вилнĕ çар çыннин ашшĕ-амăшĕ 50 (55) çула çитсен вилекен вĕсен тăрантаракане пулнине пăхмасăрах е тата вилнĕ çыннăн 14 çул тултарман ачисене пăхса пурăнаççĕ, ниçта та ĕçлемеççĕ пулсан, уйăхсерен укçан тӳлесе тăма пăхнă.

Пенси фончĕн районти управленийĕн çак йышăнăвĕпе килĕшмен пирки вилнĕ çар çыннин ашшĕ-амăшĕ суда искпа пычĕ. Вĕсем ку йышăнăва тĕрĕс мар тесе уйăхсерен укçа тӳлесе тăрас ыйтăва татса пама ыйтрĕç. Иск требованийĕнче çавна палăртнă: вĕсен 1986 çулта çуралнă ывăлне Муркаш район комиссариачĕ 2004 çулхи декабрĕн 19-мĕшĕнче çар службине илнĕ. Службăна вăл 62977 çар чаçĕнче ирттернĕ. 2006 çулхи мартăн 10-мĕшĕнче вĕсен ывăлĕ вилнĕ. Ку вара вăл çар службин тивĕçĕсене пурнăçланипе çыхăннă. Çавна май вĕсем хăйсен вилнĕ ывăлĕшĕн уйăхсерен укçа илсе тăрасси саккунлă тесе шутлаççĕ.

Асăннă гражданла ĕçе район судĕнче 2009 çулхи майăн 19-мĕшĕнче пăхса тухрămăр. Суд палăртнă тăрăх, чăннипех те çар çынни хăйĕн çар тивĕçĕсене пурнăçланă чухне вилнĕ. Çавна май суд унăн ашшĕ-амăшĕн иск требованийĕсене тивĕçтерме йышăнчĕ. Вĕсем тӳлев илессипе РФ Пенси фончĕн районти управленине заявленипе пынă кунран тытăнса çар тивĕçне пурнăçласа вилнĕ ывăлĕшĕн малашне уйăхсерен укçа тӳлесе тăрĕç. Суд палăртнă тăрăх, «Ветерансем çинчен» Федераллă саккунăн 21-мĕш статйин 3-мĕш пунктĕпе килĕшӳллĕн çар тивĕçне пурнăçласа вилнĕ çыннăн çемье членĕсене паракан çăмăллăхсем Аслă Отечественнăй вăрçăн вилнĕ инвалиӵĕсен, Аслă Отечественнăй вăрçă участникĕсен, çар ĕçĕсене хутшăннисен çемйисене паракан çăмăллăхсен пекех пырса тивеççĕ. Çак социаллă çăмăллăхсенчен пĕри вăл – уйăхсерен укçа тӳлесе тăни. «Ветерансем çинчен» Федераллă саккунăн 21-мĕш статйин 2-мĕш пункчĕпе килĕшӳллĕн кун пек чухне социаллă хӳтĕлĕх памалли мелсемпе кирек епле пенси илсе тăнине (инвалидносçе е ватлăха пула), вилекен тăрантарса пурăнакан пулнине пăхмасăрах тивĕçтерме пăхнă. Вăл шутра ĕçлекен çынсене те.

Ку ĕç кунпах вĕçленмерĕха. Ответ тытакан ен ку йышăнупа килĕшмерĕ, çӳллĕрех суд инстанцийĕнче çак ыйтăва тепĕр хут пăхса тухма ыйтрĕ. Сăлтавĕ вара акă мĕнре. Вĕсем ăнлантарнă тăрăх, Федераллă саккунра социаллă çăмăллăхсемпе вилнĕ çар çыннисене мар, çапăçса вилнисене кăна тивĕçтерме пăхнă иккен. Чăваш Республикин Аслă сучĕн гражданла ĕçсен суд коллегийĕ кассаци жалобине пăхса тухрĕ, район сучĕн йышăнăвне улăштармарĕ. Мĕншĕн тесен вилекенĕн пурнăçĕ çапăçу хирĕнче пулмасан та, вăл хăйĕн çар тивĕçне пурнăçланă чухне татăлнă. Кунпа пĕрлех «Ветерансем çинчен» Федераллă саккунăн 21-мĕш тата 23-мĕш статйисемпе те килĕшӳллĕн хăйсен çар тивĕçне пурнăçласа вилнĕ çар çыннисен ашшĕ-амăшĕ çăмăллăхсемпе усă курма тивĕç марри пирки калани çук.

О. ЯКОВЛЕВА,
район сучĕн судйин пулăшаканĕ.

Пирĕн ентеш

«Кашни çемьен хăйĕн çĕпри...»

(Вĕçĕ. Пуçл. иртнĕ номерте).

– Ачасем ашшĕ-амăшĕсене хисеплечĕр, хăйсем çемье çавăрсан пĕрпĕрне ăнланса килĕштерсе пурăнччăр тесен мĕн тумалла-ши?

– Ача çуралсанах ăна çитерен, тумлантаран, çăван, çитĕнсе пынăçем калаçма, шутлама вĕрентен. Ачана сăмахпа мар, тĕслĕхпе вĕрентмелле. Асăрхаттарас пулать, чылай япала ашшĕпе амăшĕнчен çеç килмест. Пурнăç вăл хăй корректор. Этем хăш саманара пурăнни те питĕ пĕлтерĕшлĕ. Халь вăрçă вăхăчĕ мар вĕт. Мĕн кирли веçех пур.

– Эсир лайăх хуняма-и?

– Ăна кинсем çеç калама пултараççĕ пуль. Ачасемпе кинсене илес пулсан, профессине пурте тенĕ пек театрпа çыхăнтарнă. Мĕн пĕчĕкрен театрта выляса ӳсни йĕр хăварчех чунĕсенче. Асли Олег пукане театрĕнче сутă художникĕ, мăшăрĕ Татьяна оперăпа балет театрĕнче художник пулса ĕçлет. Ун аллинче ĕç вĕресе çеç тăрать. Çип арлама та пĕлет. Кукăль пĕçерме маçтăр. Вĕсен икĕ ывăлĕ Максимпа (15 çулта) Руслан (3 çулта) – куç илемĕсем. Вăтамми Генрих вырăс драма театрĕнче цехсен пуçлăхĕ. Мăшăрĕ Светлана сутăçă. Кинĕм пире сăмахпа савăнтарать. Чĕлхи-çăварĕ ылтăн. Вĕсен хĕрĕ Диана пĕлтĕр пĕрремĕш хут парта хушшине ларчĕ. Кĕçĕнни Григорий те ашшĕпе юнашар тăрăшать. Сценăна монтировка тăвать. Мăшăрĕ Татьяна çак театртах реквизитор. Хальхи вăхăтра пĕчĕк Давида пăхать. Шăп та лăп юрату кунĕнче – нарăç уйăхĕн 14-мĕшĕнче – ман çуралнă кун умĕн парнелерĕ мăнукăма. Вырăс драма театрĕ пирĕн иккĕмĕш çемье, иккĕмĕш кил. Кинсемпе уйрăм пурăнатăп. Çакă вĕсемпе туслă пулма май туса парать. Мĕнле пур, çапла йышăнатăп. Вĕсене эпĕ халь тин улăштарас çук. Кинсемпе урлă пулса сывлăха, вăй-хала та пĕтерме кирлĕ мар тесшĕн эпĕ. Пирĕн çемьене хăйсен йăли-йĕркипе кĕчĕç. Нумай калаçсан вĕçне тухаймастăн. Тĕпелте пĕр хĕрарăмăн хуçа пулмалла. Çуралнă кунсене яланах пĕрле уявлатпăр. Эпир ачасене ирĕклĕх панă. Хушша-хуппа кĕместпĕр. Хăйсем пĕлнĕ пек пурăнма чармастпăр.

– Мăнуксем мĕнпе савăнтараççĕ?

– Лайăх паллăсемпе. Дианăпа рифмăсем тума вĕрентетпĕр. Питĕ лайăх ӳкерет. Пуçĕ çине кĕнекесем хуратăп та тӳрĕ утма хăнăхтаратăп. Хĕрачан ун йăрăс пӳллĕ пулмалла. Кукăль пĕçерме пуçласан вара кухня тулли çăнăх вĕçет. Эпĕ куншăн савăнатăп çеç. Турра хĕр-мăнук панишĕн тав тăватăп.

– Культурăра вăй хуракансем – «чи пуян» çынсем. Пĕрре те шӳтлеместĕп, укçа маншăн нихăçан та пурнăç хаклавĕ пулман, эсир укçа енчен чухăн пулсан та чун енчен вышкайсăр пуян...

– Малашнехи пурнăçа сăвăсăр курмастăп. Ман чун ирĕклĕ. Пăхăнма юратмастăп. Тĕрĕслĕхшĕн вĕçне çитиччен кĕрешетĕп. Вырăс драма театрĕнчен ачасене тĕрĕс-тĕкĕл çитĕнтерес тесе урăх çĕре куçрăм. Чăваш телевиденине 9 çул сукмак такăрлатрăм. Самана улшăннă вăхăтра пĕрисен штата чакарнипе тухса кайма тиврĕ. Хуçăлса ӳкмерĕм. Туссемпе пĕрле хамăр театра йĕркелерĕмĕр. «Хусах Вăçса авланать» (пьессине Н. Сидоров çырнă) спектакльпе Чăваш Енри кашни яла çеç мар, Раççей тулашĕнчи чăвашсем патне те çитрĕмĕр. Каярах Виктор Петров артист йĕркеленĕ кулăшла сатира театрĕнче чылай çул «Кин кĕртесси çăмăл мар» спектакльте Крахьян карчăк рольне вылярăм. Ăнаçлă спектакль пулчĕ. Чăваш телевиденийĕ çак пьесăна телефильм тунă чух йывăç çинчен ӳксе сусăрлантăм. 40 кун Шăхасанти пульницăра пĕр хускалми выртрăм, кайран, ача пек, 9 уйăх çĕнĕрен утма вĕрентĕм. Ывăрлăхра сăмахсăрах ăнланаканнисем мăшăрпа ачасем пулчĕç. Утаймасран пĕрре те хăраман. Пурнăçăм урăхла пулать тесе шутлама та тăн çитмен.

– Чăн-чăн туслăх пур-и çак тĕнчере?

– Пур. Мана йывăр чухне Геннадий Кириллов артистпа Юрий Кудаков композитор кун-çула çăмăллатма пулăшрĕç. Туслăх çав тери хаклă япала. Туссемпе часчасах пĕрле пухăнса çуралнă кун тăватпăр. Мăшăрăмпа та питĕ çывăх туссем эпир. Эпĕ унпа сас хăпартса калаçма пуçласан туххăмрах пӳлĕмрен тухса шăвăнать. Каярахпа «сан пĕтрĕ-и?» тесе йăл кулать. Тарăхни тата çилленни тӳрех иртсе каять. Эпĕ туссене пĕрре те вĕрентме юратмастăп. Хам çинчен эпĕ кун пек турăм, ун пек каларăм тетĕп çеç. Ку пурнăçра тус та суйланать. Чи вăйлисем çеç юлаççĕ.

– Раиса Сарпи сăвăç сирĕн вăхăтри хĕрарăмсене «пенси пики» тесе савантарать. Сирĕн çине пăхсан чĕлхем темшĕн «вун çиччĕ» цифрăна каласшăн. Питĕр çинче пĕр пĕркеленчĕк те çук, ӳт-пĕвĕр – стайлă. Хĕр пек çăмăл утатăр. Кил-çуртăрта пĕр тусан пĕрчи тупаймастăн. Балкон çинче – дача, чӳрече янаххисем çинче – чечеклĕ сад, кушаксем ятарлă çуртра çывăраççĕ, выляççĕ. Çуртра – мăшăрпа пĕрле тунă сĕтел-пукан.

– Пенсие кайсан хама ирĕке тухрăм тесе савăнтартăм. Мĕн тери хаваслă пурнăç пуçланчĕ. Ниçта та васкамалла мар, пуçлăх куçĕнчен пăхмалла мар. Вăрçса кăмăла хуçмастăн. Никамран та нимĕн те ыйтмалла мар. Ăс пуxса кĕнеке вулатăп, подъезд умĕнче чечексем лартатăп, вĕсене шăваратăп. Килти чечексемпе калаçатăп. Вĕсем те ача пекех вĕт. Вăхăтра пăхмалла, асăрхамалла. Кайăксене апат паратăп. Чӳречерен шаккакан пилеш çырлисемпе килентĕп. Каяс çĕре каятăп, кама курас килет, ăна курса калаçатăп. Сăвăсем çыратăп, юрăсемпе тата композиторсемпе тĕл пулатăп, концертсене çӳретĕп. Залра вара çĕр-çĕр куракан ман чун хăвачĕпе çуралнă йĕркесене итлесе çунатланнине курса хам та пĕрле тӳпенелле вĕçетĕп. Манăн макăрса ларма пачăхăт çук. Йĕрсе ларса пит-куçа та ватăлтармастăп. Пурнăç вăл шурă пир евĕр. Ăна мĕнле сăрăпа сăрлатăн, вăл çавăн тĕслĕ пулать. Хама хам спонсор эпĕ. Хальлĕхе пуç та, алă та ĕçлет. Вĕсене пĕрлештеретĕп те хама хам хĕпĕртеттеретĕп. Çитес вăхăтра тăван халăхăм патне тепĕр кĕнеке çитерĕп...

– Юратун та, ыратун та, савăнăçăн та, куççулĕн те арçынпа хĕрарăмлăхĕ çук. Пĕтĕмпех пирĕн алăра. Хăмăра хамăр уяв туса памасан, пире никам та килсе уяв туса памасть. Çыншăн мар, хамăршăн пурăнатпăр. Çемье телейĕ те хамăр аларах. Çын тымар яма çеç мар, вĕçме те килнĕ. Тавах сире, Нина Борисовна, интереслĕ калаçушăн. Ку интервьюра вулакансем, уйăрмах çамрăксем, хăйсене валли лайăх сĕнӳсем тупса пĕрре те иккĕленместĕп. Телейлĕ çыннăн пурте пур. Ман шутпа эсир калама çук телейлĕ хĕрарăм...

Альбина ЮРАТУ.

Çĕршыв хӳтĕлевçисем ӳсеççĕ

Республикăри «Зарницăпа» «Орленок» вăййисем – Малиновка вăрманĕнче

(Вĕçĕ. Пуçл. 1-мĕш стр.).

Сергей Анатольевич çамрăксене патриотизмла воспитани парас ĕçре уйрăмах тăрăшуллă пулнисене çакна çирĕплетекен паллăпа тата «Раççей патриочĕ» медальсемпе наградăларĕ.

Уçланкăна çар машинисемпе Чăваш Республикин ятарлă тĕллевлĕ милици отрячĕ килсе çапăçу саманчĕсене кăтартни «Зарницăпа» «Орленока» çар сĕмĕ кĕртрĕ.

«Зарницăпа» «Орленока» хутшăнакансем çине пăхсан та чун çĕкленет. «Стайлă та йăрăс пӳллĕ – хисепе тивĕçлĕ» конкурсра хăйсене тивĕçлипех кăтартрĕç. Вĕсем стройра çар юррисемпе утни чун-чĕрере чăннипех те мăнаçлăх туйăмне çĕклет.

Ăмăртăвăн иккĕмĕш кунĕ пулнă май хăш-пĕр пĕтĕмлетӳсене тума та вăхăт. Пĕрремĕш кун иртнĕ «Теори блокĕ» конкурса Оринин шкулĕнчи ачасем малти вырăна тухнă. Министрсен Кабинечĕн Председателĕнчен илчĕç вĕсем çакна çирĕплетекен кубока. Ку вăл «Зарница» командисенчен. Кадетсен ушкăнĕнчен вара чи пултарулли Муркаш лицейĕн команди пулчĕ.

«Зарницăпа» «Орленокăн» финалти вăййисен 3-мĕш кунĕ те интереслĕ иртрĕ ачасемшĕн. «Турист йĕрĕ», «Велосипедпа тĕрлĕ çаврăмсем туса чупасси», «Радист» конкурссенче тĕрĕслерĕç командăсем хăйсен пултарулăхне. Кашни отрядра хăйĕн пресс-служби каçсерен «çар хучĕсене» кăларчĕ. Кашни кун командăшăн мĕнле иртни кăсăклă вĕт. Çавăн пекех командăсем пĕр-пĕринпе паллаштарчĕç. Июнĕн 27-мĕшĕнче иртнĕ çак ăмăртура «зарничниксенчен» Шупашкар хулин Мускав районĕнчи 61-мĕш номерлĕ, Канашри 6-мĕш номерлĕ тата Çĕрпӳ районĕнчи 1-мĕш номерлĕ шкул командисем палăрчĕç пулсан, «Алăпа çапăçасси» конкурсра çарпа патриотика клубĕсенчен Муркашри «Родина», Вăрнарпа Вăрмар районĕсен командисем çĕнтерчĕç. Кадетсен командисенчен Çĕнĕ Шупашкарти, Вăрмар тата Муркаш районĕсен командисем мала тухрĕç. «Орленокпа» професси училищисенчен те – хăйсен çĕнтерӳçисем.

Каçсерен те ачасене тунсăхлă мар. Командăсем малалла пĕр-пĕринпе паллашрĕç. Çавăн пекех «Стайлă та йăрăс пӳллĕ – хисепе тивĕçлĕ» конкурса пĕтĕмлетрĕç. Кунта та Муркашсем «хӳрере» пулмарĕç: кадетсенчен пирĕн район команди 3-вырăна тухрĕ. Республикăри авторсен юрри те интереслĕ иртрĕ.

Ăмăртусен 4-мĕш кунĕнче вара çамрăк армеецсем «Сывлăх» физкультурăпа спорт комплексĕнче шывра ишессипе ăмăртрĕç, Муркаш шкулĕн тирĕнче пăшалтан печĕç, чăрмав йĕрĕсене çĕнтерчĕç.

Ĕнер «Морское троеборье», «Военно-прикладное многоборье», «Сила и ловкость» конкурссенче вăй виçрĕç (хаçата материал хатĕрленĕ вăхăта çак икĕ кунхи çĕнтерӳçисене палăртса ĕлкĕреймен – **авт.**).

Финалти кашни кун хăйĕн çĕнтерӳçисене «тупрĕ», ачасем вара – çĕнĕ туссене.

Паян вара «Зарницăпа» «Орленок» вăййисене хаваслă лару-тăрура хупнă хыççăн ачасем хăйсен тăван вырăнĕсене таврăнчĕç: ырă асилӳсемпе, кубоксемпе, çĕнĕ ĕмĕтсемпе.

Л.ПАВЛОВА.

Тĕл пулу

30 çул иртрĕ унтанпа

Шкул çулĕсем пуриншĕн те нихăçан та асран тухман вăхăт пулĕ. Епле манăн-ха шкул алăкне пĕрремĕш хут пăлханса уçса кĕнине, малтанхи уроксене, пĕрремĕш вĕрентекене... Пĕтĕмпех пĕрремĕш пулнă ун чухне.

Акă сисместпĕр те, чуна хумхантарса та, хурлантарса та юлашки шăнкăрав янăраса каять. Кайран вара пĕрле вĕреннĕ тус-юлташсем тĕрлĕ еннелле саланса пĕтетпĕр.

Пирĕн класс шкулта чи пысăк классенчен пĕри пулнă. Пурĕ 29 ача парта хушшине ларатт ăмăр. Кашмашри 8 çул вĕренмелли шкула 30 çул каялла вĕренсе пĕтернĕ эпир.

Хăйне май юбилее паллă тума эпир июнĕн 19-мĕшĕнче тăван шкула пуçтарăнтăмăр. Пирĕн пĕрремĕш учительница Зоя Андреевна Ильина та тĕл пулăва хаваслах килсе çитрĕ. Унăн та, пирĕн те пĕр самант савăнăç куççулĕн тумламĕсем питсене йĕпетсе юхрĕç. Кайран вара асаилӳсен авăрне путрăмăр пĕр харăс пурте. Калаçмалли, аса илмелли тупăнсах пычĕ. Шкул столовăйĕнче уяв кĕрекине те пурте пĕрле выçнарçрăмăр. Кайран хамăр вĕреннĕ пĕрремĕш класра, шкул музейĕнче пултăмăр.

Шкул пĕтернĕ çул вĕреннĕ класра пирĕн тантăш, пуçламăш класс ачисене вĕрентекен Е.А. Тихонова пирĕнпе урок сем иртерчĕ. Мĕнех, уроксенче пите хĕретмелле пулмарĕ. Пур предметсемпе те ыйтусем çине хуравлама пултартăмăр.

Хаваслă юрă-кĕвĕсĕр те иртмерĕ уяв. Кану вăхăтĕнче шкул директорĕ Г.П. Ершова тата пуçламăш классен учительници Р.А. Чаплина шкул пуласлăхĕ пирки ăнлантарса пачĕç, шкул ачисен паянхи çитĕнӳвĕсемпе паллаштарчĕç. Пире вĕрентнĕ, анчах пирĕнтен яланлăха уйрăлса кайнă вĕрентекенсене пĕр минут шăп тăрса аса илтĕмĕр.

Уяв хыççăн пĕр-пĕринчен уйрăлма та çăмăл пулмарĕ. Тепĕр 5 çултан каллех тĕл пулма калаçса татăлтăмăр. Пĕрле сăн ӳкерĕнтĕмĕр. Уяв кĕреки тулли те пуян пултăр тесе тăрăшнă Н.А. Калашникова, Е.А. Тихонова тантăшăмсене, шкул столовăйĕнче вăй хуракан Т.Л. Цвыгăна пысăк тав сăмахĕ калас килет.

И. МАЙКОВ.

Кашмаш ялĕ.